

Вікторія КОЗАЧЕНКО,
аспірант Національної академії прокуратури України,
юрист 2 класу

УДК 343.125

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРЕШТУ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Останніми роками дедалі більше правників звертають увагу на питання, як реальне визнання та захист прав людини і громадянина вирішується у передових країнах європейської та світової співдружності з багатими культурними, соціальними та правовими традиціями. До таких по праву належить і Федеративна Республіка Німеччина, в якій забезпеченню прав та законних інтересів суб'єктів кримінального судочинства приділяється особлива увага.

Характеризуючи стан наукової розробки цієї теми, слід звернути увагу на праці таких науковців, як: В.Т. Маляренко, В.В. Молдован, В.В. Онопенко, В.В. Назаров, О.Ю. Татаров, Б.А. Філімонов та інші.

Для України, яка останнім часом активізує свої дії на шляху інтеграції у світове співтовариство, зокрема в Європейський Союз, актуальним є питання приведення національної правової системи у відповідність до вироблених міжнародною спільнотою правових стандартів при застосуванні заходів процесуального примусу.

У зв'язку з цим кримінальний процес Німеччини є цікавим для аналізу проблем затримання особи. На сьогодні він вирізняється поєднанням застарілих консервативних правил і появою нових демократичних засад, як-от: обов'язковість обґрунтування тримання під вартою; ознайомлення обвинуваченого зі справою по закінченні розслідування; обмеження терміну тримання обвинуваченого під вартою шістьма місяцями.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб на основі кримінально-процесуального законодавства Німеччини та міжнародно-правових актів щодо прав і свобод людини розкрити сутність застосування до осіб процедури арешту.

Сьогодні Німеччина є членом Ради Європи, Європейського Союзу, НАТО і «Великої вісімки», а тому, приймаючи таке важливе рішення, як обмеження свободи особи, керується міжнародно-правовими актами щодо прав і свобод людини.

Згідно з Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи від 9 квітня 1965 року № 11 «Взяття під варту» і Рекомендацією R 11 від 27 червня 1980 року «Про взяття під варту до суду» Комітет Міністрів рекомендував урядам держав-членів Ради Європи забезпечувати відповідність взяття під варту таким принципам:

– взяття під варту ніколи не повинно бути запобіжним заходом, який застосовується в обов'язковому порядку абсолютно до всіх. Судовий орган повинен приймати своє рішення з урахуванням фактів та обставин справи;

– взяття під варту має розглядатися як виключний захід;

– взяття під варту повинно застосовуватися чи продовжуватися тільки у випадку суворой необхідності. За жодних обставин воно не має застосовуватися для цілей покарання;

– будь-яке рішення про взяття під варту повинно формулювати точніше зміст обвинувачення та підстави на користь утримання під вартою, воно має бути одразу ж доведено до відома особи, яку взято під варту;

– мають бути передбачені ефективні гарантії для попередження утримання під вартою за винятком того, коли це суворо необхідно [1; 2].

Заборона довільного застосування арешту та затримання, а також гарантії ефективних засобів судового захисту були закріплені на Паризькому саміті ОБСЄ в Паризькій Хартії нової Європи (1990 рік) [3].

Крім того, у ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що утримання під вартою осіб, які чекають на судовий розгляд, не повинно бути загальним правилом, але звільнення може здійснюватися залежно від надання гарантій явки в суд [4].

У п. 2 Мінімальних стандартних правил ООН про заходи, не пов'язані з тюремним ув'язненням, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1990 року («Токійські правила»), визначено, що в системі кримінального судочинства необхідно передбачити широке коло заходів, не пов'язаних із утриманням під вартою, починаючи з попереднього ув'язнення і до відбування строків покарання, призначених судом [5].

Відповідно до п. 2 ст. 2 Основного Закону Федеративної Республіки Німеччина від 23 травня 1949 року зі змінами та доповненнями від 20 жовтня 1997 року кожен має право на життя і фізичну недоторканність. Свобода особи непорушна. Втручання у ці права допускається тільки на підставі закону [6].

У цьому зв'язку в Німеччині взяття під варту застосовується щорічно лише до 4 відсотків, максимум до 5 відсотків підозрюваних та обвинувачених. Слідчий суддя має право обрати обвинуваченому запобіжний захід – арешт чи заставу. Слідчому арешту згідно з § 112 КПК ФРН обвинувачений може бути підданий, якщо він підозрюється у вчиненні злочину і є підстави для цього:

1) встановлено, що обвинувачений переховується;

2) з урахуванням обставин конкретної справи існує небезпека, що обвинувачений ухилиться від слідства і суду (небезпека втечі);

3) поведінка обвинуваченого свідчить про серйозну небезпеку, що він:

а) знищить, змінить, усуне, сховає або сфальсифікує докази;

б) негативно вплине на співучасників, свідків, експертів;

в) підбурить інших до подібної поведінки і, якщо існує небезпека, заважатиме встановленню істини (небезпека перешкодити розслідуванню) [7].

Поняття «серйозна підозра» пов'язане з вирішенням питання про застосування арешту. Оскільки цей захід є найбільш радикальним вторгненням у сферу особистої свободи громадян, охоронювану Конституцією, то визначена гарантія законного й обґрунтованого його застосування вбачається у тому, що підозра повинна бути серйозною. Серйозною підозра вважається тоді, коли на момент розслідування є докази, які вказують на те, що обвинувачений здійснив злочин і наявна вірогідність засудження його судом. Ступінь вірогідності підозри має бути достатній [8, 152–153].

Підстави арешту також мають місце, якщо обвинувачений підозрюється:

1) у вчиненні кримінально каранних діянь, передбачених § 174 «Розпутні дії відносно осіб, якими опікуються», § 174а «Сексуальні дії відносно заарештованих та хворих», §§ 176–179 «Розбещення малолітніх; Зґвалтування; Примушування до сексуальних дій; Сексуальні дії відносно осіб, нездатних захистити себе» Кримінального кодексу ФРН;

2) у повторному вчиненні діянь або в продовженні кримінально караної діяльності, яка грубо порушує правопорядок (зокрема, Закон про наркотики), і певні факти свідчать про те, що він до набрання вищою законом сили здійснить інші серйозні кримінально карані діяння або продовжить здійснення кримінально каранних діянь [9, 110–113].

Арешт необхідний для усунення небезпеки і у випадках, коли слід очікувати, що

суд засудить обвинуваченого до позбавлення волі на строк понад один рік. Береться до уваги, як правило, те, що обвинувачений протягом останніх п'яти років засуджений до позбавлення волі на підставі вироку, який набрав законної сили, за вчинення подібного виду кримінально каранних діянь.

Відповідно до § 113 КПК ФРН «Передумови арешту в справах про малозначні діяння»:

1) якщо діяння тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі строком до шести місяців або штраф у розмірі до 180 денних ставок, то слідчий арешт може не призначатися на підставі перешкоди розслідуванню справи;

2) в цих випадках слідчий арешт на підставі небезпеки втечі може бути застосований тоді, коли обвинувачений:

а) одного разу вже ухилився від слідства і суду або готувався до втечі;

б) не має постійного місця проживання або перебування;

в) не може засвідчити свою особу.

Рішення про слідчий арешт приймається суддею у формі письмового наказу.

У наказі про арешт повинно бути вказано:

а) відомості про особу обвинуваченого;

б) діяння, у вчиненні якого він підозрюється, час і місце його вчинення, правові ознаки кримінально караного діяння та закон, що підлягає застосуванню;

в) підстави арешту;

г) факти, які засвідчують наявність серйозної підозри у вчиненні діянь і підстави арешту.

Обвинувачений має бути ознайомлений із наказом про арешт при його затриманні. Якщо це неможливо, то йому повинно бути попередньо повідомлено, у вчиненні якого діяння він підозрюється. Ознайомлення з наказом про арешт у цьому випадку має відбутися негайно. Обвинуваченому вручається копія наказу про арешт (§ 114а КПК ФРН).

Про арешт і кожне наступне рішення, про продовження строку тримання під вартою негайно повідомляються родичі обвинуваченого або особа, яка користується його довір'ям. Крім того, обвинуваченому

надається можливість самому повідомити про арешт родичу або особі, яка користується його довірою, якщо це не зашкодить розслідуванню.

Якщо обвинувачений не може бути доставлений до компетентного судді не пізніше ніж наступного дня після затримання, то його негайно, але не пізніше дня затримання, слід доставити до найближчого дільничого судді.

Суддя має допитати обвинуваченого одразу після його доставки, але не пізніше наступного дня. Якщо під час допиту з'ясується, що наказ про арешт скасовано або затриманий не є особою, вказаною у наказі про арешт, то затриманого необхідно звільнити. Якщо затриманий до того ж висуне заперечення проти наказу про арешт або про його виконання, і ці заперечення є явно необґрунтованими або у судді виникає сумнів щодо можливості залишення наказу про арешт в силі, він повідомляє про це компетентному судді негайно і з урахуванням обставин більш швидким способом (§ 115а КПК ФРН).

Відповідно до § 116 КПК ФРН суддя може відстрочити виконання наказу про арешт, який виданий лише у зв'язку з небезпекою втечі обвинуваченого, якщо менш радикальні заходи здатні забезпечити досягнення мети слідчого арешту.

Зокрема, такі заходи передбачають:

1) покладення на обвинуваченого обов'язку явки в певний час до судді, в органи кримінального переслідування або вказану ним установу;

2) покладення обов'язку не покидати місце проживання, місце перебування або певний район без дозволу судді або органу кримінального переслідування;

3) покладення обов'язку залишати житло тільки під наглядом певних осіб.

Суддя також може відстрочити виконання наказу про арешт, виданий у зв'язку з небезпекою перешкодити розслідуванню справи. Зокрема, до таких заходів належить обов'язок обвинуваченого не вступати в контакт зі співучасниками, свідками або експертами (абз. 2 § 116 КПК ФРН).

Згідно з § 116а КПК ФРН гарантія явки повинна забезпечуватися внесенням за-

стави готівкою, цінними паперами, шляхом взяття на поруки особами, які заслуговують на довіру.

Суддя визначає розмір застави й інші види забезпечення явки на власний розсуд.

Обвинувачений, стосовно якого відстрочено виконання наказу про арешт з умовою забезпечення його явки і який не проживає у межах дії закону, зобов'язаний уповноважити особу, яка проживає в окрузі відповідного суду, повідомити про необхідність його явки.

Доти, доки обвинувачений тримається під вартою, він у будь-який час може клопотати про судову перевірку, чи підлягає наказ про арешт скасуванню або відстрочці виконання.

Поряд із клопотанням про перевірку арешту подання скарги не допускається. Це не стосується права на принесення скарги на рішення, прийняте за клопотанням.

Важливі для захисту прав обвинуваченого правила містяться у пунктах 4, 5 § 117 КПК ФРН. Обвинуваченому, який не має захисника, останній призначається на весь період слідчого арешту, якщо його виконання триває не менше трьох місяців і про призначення просить прокуратура, обвинувачений або його законний представник. Обвинуваченому повинно бути роз'яснено про право заявляти таке клопотання.

Якщо слідчий арешт триває три місяці і обвинувачений не заявив клопотання про перевірку арешту або не подав скаргу на арешт, то перевірка проводиться судом за обов'язком служби, виняток становить випадок, коли обвинувачений має захисника.

При перевірці арешту за клопотанням обвинуваченого або судом за обов'язком служби рішення приймається після усного розгляду. Якщо на наказ про арешт подано скаргу, то рішення за скаргою обвинуваченого або за обов'язком служби також може бути прийнято після усного розгляду.

У випадку, коли слідчий арешт після усного розгляду залишено в силі, обвинувачений має право заявити клопотання про новий усний розгляд лише в разі, якщо слідчий арешт триватиме не менше трьох місяців і з часу останнього усного розгляду минуло не менше двох місяців.

Клопотання про усний розгляд не може бути заявлено доти, доки триває судовий розгляд по суті або якщо постановлено вирок, яким призначено покарання у вигляді позбавлення волі.

Усний розгляд необхідно провести негайно; він не може бути призначений без згоди обвинуваченого пізніше двох тижнів з моменту заявлення клопотання (§ 118 КПК ФРН).

Про час і місце усного розгляду повинно бути повідомлено в прокуратуру, а також обвинуваченому та захиснику.

Обвинувачений має бути доставлений для участі в розгляді, виняток становлять випадки, коли він відмовився бути присутнім на ньому або коли доставка неможлива через відстань чи хворобу або з інших причин. Якщо обвинувачений не доставлений для участі в усному розгляді, то його права повинен забезпечувати захисник. У цьому разі для участі в усному розгляді має бути призначено захисника, якщо обвинувачений його не мав (абз. 2 § 118а КПК ФРН).

Під час усного розгляду необхідно заслухати осіб, які беруть у ньому участь. Вид та обсяг доказів визначає суд. Про такий розгляд повинен бути складений протокол.

Рішення має бути оголошено після закінчення усного розгляду. Якщо це неможливо, то воно повинно бути винесено не пізніше ніж протягом тижня (абзаци 3, 4 § 118а КПК ФРН).

Виконання розпорядження суду про арешт покладається на компетентний орган. Суд виконання такого розпорядження може покласти на прокуратуру, яка, у свою чергу, для цього вправі залучити органи кримінального переслідування та установу виконання покарань. Покладення таких обов'язків оскарженню не підлягає. Обвинуваченому, навіть якщо він перебуває під вартою, дозволяється усне та письмове спілкування із захисником.

У § 119 КПК ФРН наведено перелік правозахисних організацій, міжнародних та європейських установ, з представниками яких може спілкуватись заарештований. Це, зокрема:

1) представники компетентних організацій із надання допомоги умовно засудженим;

2) представники компетентних закладів по нагляду за умовно засудженими;

3) представники компетентних закладів судової допомоги;

4) представники громадських організацій федерації та земель;

5) Федеральний конституційний суд та відповідний Земельний конституційний суд;

6) уповноважена особа від певної території;

7) уповноважений від федерації з питань захисту інформації та здійснення контролю за дотриманням приписів, передбачених у § 38 Федерального закону про захист інформації, компетентними земельними органами або контролюючими інстанціями;

8) Європейський парламент;

9) Європейський суд з прав людини;

10) Європейський трибунал;

11) Європейський уповноважений з питань захисту інформації;

12) Європейський уповноважений з питань дотримання прав і свобод громадян;

13) Європейська комісія щодо недопущення тортур або нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

14) Європейська комісія з питань расизму та расової нетерпимості;

15) Комісія ООН з прав людини;

16) Комісія ООН з питань недопущення расової дискримінації та недопущення дискримінації жінок;

17) Комісія та комітети ООН з питань недопущення тортур;

18) консультативні ради органів юстиції та консультські представництва держави, громадянином якої він є.

Таким чином, аналіз кримінально-процесуальних норм ФРН свідчить про відсутність чіткої регламентації запобіжних та інших заходів процесуального примусу. Так, у процесуальному законодавстві Німеччини затримання або арешт чітко не розмежовуються, лише різняться за формою здійснення – на підставі постанови про арешт або без такої.

Крім того, зазначимо, що Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148-VIII. Водночас Україна є членом Ради Європи з 1995 року, у 1990 році державою підписано Паризьку Хартію нової Європи і «Токійські правила». У зв'язку з цим варто наголосити, що на території України на умови затримання та взяття під варту особи поширюються також загальні положення міжнародних правових актів.

Список використаних джерел:

1. Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи «Взяття під варту» від 9 квітня 1965 року № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.coe.kiev.ua
2. Рекомендації R «Про взяття під варту до суду» від 27 червня 1980 року № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.coe.kiev.ua
3. Паризька Хартія нової Європи від 21 листопада 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_058
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
5. Мінімальні стандарти правил ООН про заходи, не пов'язані з тюремним ув'язненням «Токійські правила» від 14 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_907
6. Основной закон Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/BRD.HTM>
7. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf>
8. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
9. Уголовный кодекс ФРГ. – М.: Юридический колледж МГУ. – 1996. – 202 с.

Вікторія КОЗАЧЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРЕШТУ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

На підставі аналізу кримінально-процесуального законодавства Німеччини та міжнародно-правових актів щодо прав і свобод людини досліджено сутність застосування до осіб процедур затримання та арешту.

Ключові слова: Федеративна Республіка Німеччина; арешт; підстави для арешту; обвинувачений; правозахисні організації; міжнародні установи.

Виктория КОЗАЧЕНКО

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ АРЕСТА ПО УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКИ ГЕРМАНИЯ

На основании анализа уголовно-процессуального законодательства Германии и международно-правовых актов относительно прав и свобод человека исследована сущность применения к лицам процедур задержания и ареста.

Ключевые слова: Федеративная Республика Германия; арест; основания для ареста; обвиняемый; правозащитные организации; международные учреждения.

Victoria KOZACHENKO

PARTICULARITIES OF ARREST APPLICATION ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURE CODE OF FEDERATIVE REPUBLIC OF GERMANY

On the grounds of the analyses of criminal procedural legislation of Germany and international legal acts in respect to human rights and freedoms there was studied nature of application to the individuals of the detention and imprisonment procedures.

Keywords: Federal Republic of Germany; arrest; grounds for arrest; the accused; human rights organizations; international institutions.

